

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

Факультет № 6

Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології

ЛЕКЦІЯ

**з навчальної дисципліни Оперативно – розшукове забезпечення
кримінального провадження**

**обов'язкових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти**

262 Правоохоронна діяльність

ТЕМА 3

**«ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ, ПІДСТАВИ ТА СУБ'ЄКТИ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ»**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023 р. № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 21.09.2023 р. № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 р. № 8

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС (протокол № 8 від 17.09.2023 року)

Розробник:

Доцентка кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Вінцук В.В.

Рецензенти:

1. Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л.
2. Доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого кандидат юридичних наук, доцент Мусієнко О.Л.

ТЕМА 3. Правове регулювання, підстави та суб'єкти оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження.

План лекції

Вступ

1. Поняття та суть правової основи оперативно-розшукової діяльності.
2. Конституція України в оперативно-розшуковій діяльності.
3. Правова основа міжнародного співробітництва в оперативно-розшуковій діяльності.
4. Підстави проведення оперативно - розшукового забезпечення кримінального провадження.
5. Сили оперативно-розшукової діяльності та суб'єкти кримінального провадження Національної поліції.

Висновок

Рекомендована література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254/96 // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст.141.
[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text)
2. Кримінальний кодекс України. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2015. – 186 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // Голос України. — 2012. — 19 травня (№ 90—91). :
[URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14)
4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 // ВВР України. – 2015. – №40-41, Ст. 379.
[URI: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text)
5. Про оперативно-розшукову діяльність Закон України від 18 лютого 1992 р. №2135–XII // Відомості Верховна Рада України. – 1992. – №22. – Ст.303.
[URI: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text)
6. Закон України «Про інформацію» від 02.10. 1992 року. [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Реж. доступу:
[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-12#Text)
7. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу:
[URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12)
8. Закон України «Про державний захист працівників суду і

правоохоронних органів». від 23 грудня 1993 р. № 3781-XII [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Реж. доступу: [URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12)

9. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 року // Офіційний вісник України від 07.11.2014. – № 87. – Ст. 2471.

[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text)

10. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. №3341–XII.

11. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28 січня 2021 року № 1150-IX [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Реж. доступу:

[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1150-20#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1150-20#Text)

12. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: Наказ МВС України від 06 липня 2017 №570.

[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text)

13. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07 липня 2017 № 575.

[URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text)

14. Наказ СБУ від 23. 12. 2020 р. № 383 «Про затвердження Зводу відомостей що становлять державну таємницю».

15. Основи оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. / С. В. Албул, С. В. Андрусенко, Р. В. Мукоїда, Д. О. Ноздрін; за заг. ред. С. В. Албула. Одеса : ОДУВС, 2016. 270 с.

[URL:](http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1962/1/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8_%D0%9E%D0%A0%D0%94.pdf)

http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1962/1/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8_%D0%9E%D0%A0%D0%94.pdf

16. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I [Текст]: Підручник / О. М. Бандурка – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внут. справ, 2002. – 336 с.

[URL: http://194.44.152.155/elib/local/r26.pdf](http://194.44.152.155/elib/local/r26.pdf)

17. Оперативно-розшукова діяльність: посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 228.

[URL: https://jurkniga.ua/contents/operativno-rozshukova-diyalnist-dlya-pidgotovki-do-ispitiv-.pdf](https://jurkniga.ua/contents/operativno-rozshukova-diyalnist-dlya-pidgotovki-do-ispitiv-.pdf)

18. Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності та здійснення негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) : навч. посіб. / І.Р. Шинкаренко, І.О. Шинкаренко, О.В. Кириченко. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2015. – 320 с.

[URL: https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/np2015ord.pdf](https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/np2015ord.pdf)

19. Подобний О. О. Оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика : навч.-метод.

посібник / О. О. Подобний. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – 258 с.

URL:

http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/16138/%D0%9E%D0%A0%D0%94%20%D0%9E%D0%AE%D0%90%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%20%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0_%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82.pdf?sequence=3&isAllowed=y

20. Романюк О.В., Вишневський О.С., Музика В.В. Оперативно-розшукова діяльність та безпека в пенітенціарних установах: навч.посіб. / [заг. ред. В.О. Човган]. – Біла Церква, 2019. – 272 с.

URL: <https://i-rc.org.ua/files/posibnik-ORD-ta-bezpeka.pdf>

21. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія. Харків: Золота миля, 2012. 620 с.

22. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. – Х.: Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с

ВСТУП.

Юридична наука визначає, що правова основа оперативно-розшукової діяльності – це сукупність норм, які регулюють діяльність підрозділів, здійснюють оперативно-розшукову діяльність, їх права і обов’язки, визначають гарантії законності і нагляд за дотриманням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності, а також соціальний і правовий захист працівників оперативних підрозділів та осіб, яких залучають до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

У лекції розглянемо поняття та сутність правової основи оперативно-розшукової діяльності, визначимо групи правових джерел та законодавчих актів, що регламентують оперативно-розшукову діяльність та нормативно-правові акти органів виконавчої влади й безпосередньо правоохоронних відомств. Опануємо конституційні права та підстави до їх обмеження. Означимо гарантії законності при здійсненні оперативно-розшукової діяльності визначені в Конституції України та її приписи. Установимо особливості правового забезпечення міжнародного співробітництва в оперативно-розшуковій діяльності та його головні завдання, розглянемо двосторонні угоди між державами та основні форми міжнародного співробітництва. Також з’ясуємо у відповідності до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підстави проведення оперативно розшукового забезпечення кримінального провадження, визначимо фактичні та формальні(юридичні) підстави та джерела одержання відомостей про їх наявність. Внесемо ясність щодо визначення сил оперативно-розшукової діяльності та суб’єктів кримінального провадження.

1. ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ ПРАВОВОЇ ОСНОВИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та нормативних актів НП України правову основу оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів органів Національної України становлять складають Конституція України, закони України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про органи і служби в справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх», «Про прокуратуру», «Про державну таємницю», «Про інформацію», Кримінальний кодекс України (далі – КК України), Кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України, інші законодавчі акти, міжнародні договори України, а також установчі акти та правила міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

Все різноманіття нормативно-правових актів, які регламентують оперативно-розшукову діяльність, поділити на наступні групи:

1. Національні законодавчі акти, що складають правову базу оперативно-розшукової діяльності:

а) законодавчі акти, що визначають правову базу діяльності всіх державних органів;

б) законодавчі акти, що визначають правові умови здійснення ОРД, права правоохоронних органів щодо її здійснення, а також порядок використання отриманих результатів;

в) законодавчі акти з питань боротьби з окремими видами злочинів, порядку допуску до результатів ОРД та інформації стосовно її суб'єктів.

2. Міжнародні угоди, договори і Конвенції, членами яких є Україна:

– міжнародні, міждержавні договори (двосторонні і багатосторонні): пакти, конвенції, договори, угоди;

– міжурядові угоди з окремих питань, які стосуються взаємодії в боротьбі зі злочинністю;

– міжвідомчі договори (угоди);

– національне законодавство з питань надання міжнародної правової допомоги.

До міжнародних нормативних актів, що стали підґрунтям формування проактивної моделі поліцейської діяльності відноситься прийнята 15 листопада 2000 року Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї ООН), визначено необхідність використання оперативно-розшукових, технічних та електронних методів та засобів виявлення та контролю за злочинною діяльністю з метою її припинення та знешкодження. У подальшому Імплементация норм означеної Конвенції та

вимоги практики боротьби зі злочинністю призвели до надання права оперативним підрозділам негласне встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем цифрового стільникового зв'язку (оперативно-розшуковий захід, який полягає в локалізації місця знаходження радіоелектронного засобу, мобільного терміналу систем зв'язку (без розкриття змісту повідомлень) та інших радіо випромінювальних пристроїв, у тому числі білінг).

3. Відомчі нормативні акти, які визначають основи тактики та організації ОРД:

а) нормативні акти, що визначають загальні положення діяльності правоохоронних органів, які мають право здійснювати ОРД;

б) нормативні акти, що безпосередньо визначають організацію і тактику ОРД, оперативно – розшукових дій, заходів і оперативно-тактичних операцій щодо боротьби з окремими видами злочинів.

Головним надбанням законодавчого закріплення ОРД є те, що вона віднесена до діяльності, що має державно-правовий характер, за допомогою якої й лише шляхом застосування спеціальними суб'єктами (оперативними підрозділами) властивих тільки їй оперативно-розшукових заходів і засобів реалізується специфічне комплексне правоохоронне завдання у загальній системі заходів протидії злочинності.

Перша група законодавчих актів.

Конституція України, яка має безпосередню дію й вищу юридичну силу. Всі інші закони й підзаконні нормативні акти повинні цілком відповідати нормам Конституції. Будь-які правові розбіжності повинні вирішуватися тільки на користь Конституції.

До цього блоку варто також додати базові норми, що впливають із Конституції України, кримінального й кримінально-процесуального права, що містять вихідні правові положення про роль і місце ОРД у кримінальному судочинстві. Кримінальне право в цілому, як відомо, є джерелом, яке відображає кримінальну політику держави, а також актуалізує життєві цінності громадян, суспільства й власне держави, що підлягають кримінально-правовій охороні від злочинних посягань. Це досягається за допомогою законодавчого закріплення та введення в дію кримінально-правових норм, що визначають, які суспільно небезпечні дії є злочинами і які покарання застосовуються до осіб, які їх вчинили.

Так, ч. 1 ст. 1 КК дає чіткий «перелік об'єктів», які охороняються ним від злочинних посягань, а саме:

- права й свободи людини й громадянина;
- власність;
- громадський порядок і громадська безпека;
- навколишнє середовище;
- конституційний устрій України;
- мир і безпека людства.

Зазначені об'єкти кримінально-правового захисту водночас визначають адекватні їм соціальні, економічні, правові, моральні, природно-користувальницькі й інші суспільні відносини, які також охороняються в кримінально-правовому порядку.

Згідно ст. 12 КК України визначено підстави на яких злочини відносяться до тяжких та особливо тяжких. На сьогодні кожний четвертий злочин, згідно КК України та чинного Закону України «Про ОРД» передбачає можливість здійснення ОТЗ (ОРЗ, що обмежують права і свободи людини).

КПК України визначає процедуру використання окремих ОРЗ як НСРД та розмежування їх використання під час кримінального та оперативно-розшукового провадження (Глава 21 КПК України).

Кримінальний процесуальний кодекс України у главі 21 містить вичерпний перелік негласних слідчих (розшукових) дій:

- втручання в приватне спілкування (аудіо-, відеоконтроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи;
- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу;
- спостереження за особою, місцем або річчю;
- аудіо-, відеоконтроль місця;
- контроль за вчиненням злочину;
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації;
- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження.

Інші нормативно-правові акти (постанови Кабінету Міністрів України, накази Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, органу, що здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, Державної пенітенціарної служби, Державної прикордонної служби, Державної митної служби) можуть містити тільки положення щодо порядку та тактики проведення, вказаних у главі 21 КПК України, негласних слідчих (розшукових) дій.

У зв'язку з цим до чинного закону України «Про ОРД» були внесені зміни до статті 8 стосовно прав: здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно статей 260, 263-265 КПК України; накладати арешт на кореспонденцію, здійснювати її огляд та виїмку згідно з положеннями статей 261, 262 КПК України; здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 КПК України; здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу згідно з положеннями статті 268 КПК України. Фактично була закріплена сучасна система ОРЗ-ОТЗ-НС(Р)Д. Ст. 41 КПК

визначає статус оперативних підрозділів у кримінальному процесі. Вони здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора. Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого, означає, що він, по-перше, повинен виконувати будь-яку слідчу дію відповідно до процесуальної форми, встановленої кримінальним процесуальним законом, і, по-друге, може, користуючись повноваженнями слідчого, застосувати примус при виконанні певної слідчої дії, якщо застосування його передбачено відповідною нормою КПК.

Другу групу правових джерел становлять закони України, що визначають ОРД як державну правоохоронну діяльність.

Уперше законодавче визнання й закріплення ОРД було здійснено в рамках прийнятого Закону Союзу Радянських Соціалістичних Республік від 12 червня 1990 р. «Про внесення змін і доповнень в Основи кримінального судочинства Союзу РСР». У ч. 2 ст. 29 цих Основ на органи дізнання (а ними визнавалися й оперативні підрозділи) покладало застосування необхідних оперативно-розшукових заходів, у тому числі з використанням відеозапису, кінофотозйомки й звукозапису з метою виявлення ознак злочину й осіб, які його скоїли, установлення фактичних даних, що можуть бути використані як докази у кримінальних справах після їхньої перевірки відповідно до кримінально-процесуального законодавства.

Але повністю ОРД була легітимізована Законом України від 19. 02. 1992 р. «Про оперативно-розшукову діяльність», яким визначені: поняття ОРД, її завдання, цілі, правовий зміст, суб'єкти, об'єкти, підстави й порядок здійснення оперативно-розшукових заходів і використання отриманих результатів, а також закріплені гарантії дотримання законності при проведенні ОРД.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про оперативно – розшукову діяльність» у редакції 2012 року оперативні підрозділи у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, зобов'язані вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень. Стаття визначає перелік обов'язків оперативних підрозділів та особливості санкціонування ОРЗ-ОТЗ, що суттєво обмежують права і свободи людини. Ч. 3 ст.8 наголошує, що негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводяться на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором. Ці заходи застосовуються

виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо.

У зв'язку з визначенням багатосуб'єктного характеру ОРД, а також наступним поступовим розширенням галузей проведення ОРД і кола її суб'єктів до правових джерел формування правової основи цієї діяльності є закономірним віднесення Законів України: Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про Національну поліцію», «Про Державне бюро розслідувань», «Про прокуратуру», «Про митну службу», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про державну прикордонну службу України», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про розвідувальні органи України», «Про службу безпеки», «Про Бюро економічної безпеки», «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та ін. В означених актах конкретизовано компетенція, завдання та принципи діяльності правоохоронних органів та їх оперативних підрозділів.

Для ефективного здійснення оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції має значення Закон України «Про Національну поліцію». Пункт перший, частини 3, статті 13 означеного Закону наголошує, що у складі Національної поліції функціонує кримінальна та спеціальна поліція. Пункт 26, частини першої Статті 23. «Основні повноваження поліції» визначає, що поліція відповідно до покладених на неї завдань здійснює оперативно-розшукову діяльність. В той же час Закон не надає структури кримінальної поліції та не конкретизує в чому полягає оперативно-розшукова діяльність. Фактично вказані норми мають відсилочний характер та їх уявлення не можливе без роз'яснення змісту указів Президента України, постанов Верховної Ради України та постанов Кабінету Міністрів, що стосуються окремих напрямків боротьби із злочинністю та відповідних Положень.

Аналіз законодавства країн світу щодо регулювання діяльності кримінальної поліції свідчить, що вона виконує наступні функції:

- протидія вчиненню тяжких злочинів, організованих злочинності, злочинах проти дітей і молоді, економічних, майнових і політично мотивованих злочинах, тероризму (Болгарія, ФРН; Республіка Казахстан, Республіка Словенія; Чехія);
- розшук, затримання злочинців та розшук осіб, що пропали безвісти (Французька Республіка, Болгарія, Чехія);
- реалізує в межах своєї компетенції державну політику у сфері боротьби із злочинністю, попередження, виявлення і розкриття злочинів (Казахстан).

До третьої групи законодавчих актів слід віднести: «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів і зловживанню ними», «Про боротьбу з корупцією», «Про забезпечення безпеки

осіб, які приймають участь у кримінальному судочинстві», «Про державний захист працівників суду та співробітників правоохоронних органів» тощо.

Зокрема, Закон України «Про інформацію» регулює порядок доступу громадян й організацій до інформації про них, захисту такої інформації, а також прав громадян на допуск до неї. Зрозуміло, що ці законодавчі положення поширюються й на ОРД. Виключенням є тільки те, що обмежується самим оперативно-розшуковим законодавством.

Так само важливо враховувати в ОРД і вимоги Закону України «Про державну таємницю», поняття якої визначається як відомості в сфері оборони, економіки, державної безпеки й охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди життєво важливим інтересам України. До державної таємниці можуть бути віднесені також відомості про результати розвідувальної, контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності, про порядок організації й здійснення охорони вищих законодавчих і виконавчих органів влади, вищих посадових осіб держави, про систему урядового й спеціального зв'язку і т.д.

Окрему групу джерел формування правової основи ОРД становлять ***нормативно-правові акти органів виконавчої влади й безпосередньо правоохоронних відомств.***

Найважливіше місце займають укази Президента України, а також постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України.

Президент, видає укази з питань окремих пріоритетних напрямків і завдань боротьби зі злочинністю, організаційно-функціональних аспектів діяльності правоохоронних органів, у тому числі із застосуванням ОРД.

Постановами Кабінету Міністрів України затверджуються окремі положення щодо нормативно-правового регулювання діяльності окремих функціональних структур, які діють у напрямку боротьби зі злочинністю й іншими правопорушеннями.

Наприклад, «Положенням про дозвільну систему», затвердженим Кабінетом Міністрів 12 жовтня 1992 р., регламентуються питання обліку й контролю над збереженням і використанням зброї, вибухових й отруйних речовин, зокрема хімікатів, наркотиків і наркотичної сировини. Зрозуміло, що незаконні операції із цими предметами й речовинами охоплюються об'єктами ОРД.

Найбільш широко у даному блоці нормативно-правових джерел представлені відомчі накази, вказівки, директиви, положення, інструкції з питань регулювання безпосередньої практики здійснення ОРД.

Чинне Положення про Міністерство внутрішніх справ України (Затверджене постановою КМ «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України» від 28 жовтня 2015 р. № 878 м. Київ) передбачає, що МВС є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності,

підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг.

Окрім того МВС в межах своїх повноважень видає накази, організує й контролює їхнє виконання. Накази МВС є відомчими підзаконними нормативно-правовими актами управлінського призначення. У сфері ОРД вони деталізують загальні норми оперативно-розшукового законодавства й регламентують певні специфічні відносини, які виникають під час здійснення цієї діяльності.

У разі потреби відомчі органи, які наділені правом проведення ОРД, видають також спільні накази, вказівки або інструкції з питань ОРД.

На сьогодні регламентують діяльність структурних оперативних підрозділів Кримінальної поліції:

1. «Положення про Національну поліцію», затверджене Постановою КМ від 28.10.2015 № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію».

2. «Положення про Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України», затверджене Наказом Національної поліції України від 17.11.2015 р. № 95 «Про затвердження Положення про Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України».

3. «Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України», затверджене Наказом Національної поліції України від 10.11.2015 р. № 85 «Про затвердження Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України».

4. «Положення про Департамент оперативно - технічних заходів Національної поліції України», затверджене наказом Національної поліції України від 25.11.2015 № 108 дск «Про затвердження Положення про Департамент оперативно - технічних заходів Національної поліції України»

5. «Положення про контроль за станом технічного захисту інформації в органах і підрозділах Національної поліції України», затверджене Наказом Національної поліції України від 29.02.2016 № 139.

Відповідно до «Положення про Національну поліцію» одним з основних завдань Національної поліції є реалізація державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. провадить превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень. З метою реалізації означеного завдання НП України здійснює заходи спрямовані на:

- виявлення причини та умови, що сприяють учиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення;

- виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;

- боротьбу з тероризмом, забезпечує ефективне використання сил і засобів під час проведення антитерористичних операцій.

Відповідно до положень про структурні Департаменти конкретизовані заходи спрямовані на попередження, виявлення та припинення злочинів, що відносяться до їх компетенції, особливостей взаємодії зазначених органів у боротьбі з окремими найпоширенішими, тяжкими й особливо тяжкими видами злочинів.

З цього приводу видаються міжвідомчі інструкції. Наприклад, Міністерство внутрішніх справ і Служба безпеки України видали ряд спільних наказів щодо боротьби з наркоманією, тероризмом та ін.

У таких нормативних актах найчастіше передбачаються питання про взаємне оперативно-розшукове інформування суб'єктів ОРД; узгодження ними переліку та змісту оперативно-розшукової інформації, збирання, й використання якої може сприяти своєчасному й ефективному запобіганню, припиненню й розкриттю злочинів; спільному проведенню операцій із захоплення озброєних злочинців і т.д.

Накази, положення, інструкції, рішення колегій правоохоронних органів, що здійснюють ОРД, не є правовою основою цієї діяльності: вони містять не нові правові норми, а лише тлумачення щодо застосування чинних правових норм, сформульованих вищими органами державної влади в законах, указах і постановах. Відомчі нормативні акти визначають методику і тактику проведення оперативно-розшукових заходів, визначають перелік і процес використання оперативних та оперативно-технічних засобів, режим таємності та інші положення, обов'язкові для оперативних підрозділів.

2. КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.

Конституція України є основним законом держави та має вищу юридичну силу, і всі нормативно-правові акти повинні ґрунтуватися на її положеннях і не заперечувати їм. Для оперативно-розшукової діяльності важливого значення набувають ті статті Конституції України, які встановлюють права, свободи та обов'язки людини та громадянина, а також норми, які регламентують створення та функціонування правоохоронних органів, до складу яких входять оперативні підрозділи. Стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, закріплено, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканість (ст. 29), їй гарантується недоторканість житла (ст. 30), таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), свобода пересування і вільний вибір місця проживання (ст. 33), тощо.

У сучасній правовій науці виокремлюють конституційні права і свободи людини та надають наступні їх ознаки:

- мають верховенство, тобто вони є правовою базою для прийняття всіх інших прав і свобод;
- є нормами прямої дії і мають гарантований захист;

- базуються на конституційних принципах рівності для кожного і не можуть бути обмежені чи скасовані;
- основні права людини належать їй з моменту народження;
- їх якісний рівень залежить від рівня соціально-економічного, політичного, культурного та іншого розвитку суспільства і держави

Фундаментальні принципи, що визначають характер взаємин особи і держави, проголошуються в главі 1 Конституції України «Загальні засади» і главі 2 «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина».

Використання інституту обмеження прав і свобод як правомірного вторгнення в цю область вимагає особливого режиму: дотримання умов, наявність підстав, передбачених законом, наявність механізму судового контролю (з визначенням межі та переліку його суб'єктів), прокурорського нагляду відомчого контролю за законністю і обґрунтованістю обмежень, а також надання особі, права і свободи якого обмежені, права на судовий захист. Вище названі принципи обумовлюють зміст, сенс і застосування норм Конституції, що стосуються правового статусу особи в Україні.

У той же час в Конституції України встановлено, що у разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його припинити, чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо, а також у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, уповноважені на те законом органи можуть обмежувати вказані права та свободи, але такі обмеження повинні мати тимчасовий характер, чітко регламентовану законом процедуру та застосовуватися лише в тих випадках, коли іншим шляхом неможливо захистити життєво важливі інтереси людини і суспільства. Таким чином, по-перше, Конституція України легалізує проведення окремих оперативно-розшукових заходів, а по-друге, гарантує захист особи від свавільного обмеження її конституційних прав і свобод.

Гарантії законності при здійсненні оперативно-розшукової діяльності також визначені в Конституції України, де вказано, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (ст. 32). На цьому виключенні Конституції України побудовано і негласне співробітництво громадян з правоохоронними органами, під час здійснення якого певною мірою відбувається втручання в особисте та сімейне життя людей, а також збирається інформація, яка може бути і конфіденційною, і це робиться без відома особи, отже – без її згоди. Але оскільки ця діяльність проводиться з метою захисту інтересів національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, то законодавством вона дозволена.

У разі, якщо під час здійснення ОРД стане відомо, що особа, стосовно якої була отримана конфіденційна інформація, не має відношення до протиправного діяння, така інформація повинна бути знищена у встановленому порядку. Якщо

ж цього не було зроблено, або в інших випадках порушення прав і свобод людини і громадянина, особа згідно ст. 55, 56 Конституції України має право звернутися до суду за захистом своїх прав, а також має право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю працівників оперативних підрозділів.

У контексті захисту прав і свобод людини при здійсненні ОРД має значення презумпція невинуватості, яка закріплена ст. 62 Конституції України, де проголошується що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Зміст цієї статті полягає у тому, що при виникненні підозри, що особа може бути причетною до здійснення протиправної діяльності, необхідно вжити весь спектр встановлених законом заходів, у тому числі і оперативно-розшукових, на підтвердження або спростування такої підозри. У п. 3 цієї статті також визначено, що докази повинні бути одержані законним шляхом, та не можуть ґрунтуватися на припущеннях, тобто при здійсненні ОРД необхідно суворо дотримуватися принципу законності. Цей принцип також означає, що під час здійснення вказаної діяльності необхідно чітко дотримуватися ст. 28 Конституції України, яка встановлює, що кожна людина має повагу до його гідності і не може бути піддана катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує її гідність, поводженню чи покаранню.

Приписи Конституції України - юридична база для розробки і прийняття всіх інших законодавчих актів, в т.ч. актів з питань організації і діяльності судових і правоохоронних органів та їх компетенції в сфері оперативно-розшукової діяльності. Конституція України закріпила положення про розподіл державної влади в Україні на законодавчу, виконавчу і судову.

Тобто, основний Закон України забезпечує загальний правовий захист громадських, політичних, економічних відносин, побудови й зміцнення правової держави, його економічної безпеки, демократії й законності, захисту людини, її прав і свобод, життя, здоров'я, честі й гідності, а також прав усіх суб'єктів власності й господарювання й т.п.

У Конституції України передбачений особливий порядок обмеження прав громадян, що пов'язано із забезпеченням державної безпеки та економічного благополуччя, зібранням інформації конфіденційного характеру, і проголошено право кожного громадянина на одержання будь-якої інформації.

Вищезазначене, безсумнівно, цілком і повністю поширюється на ОРД і саме тому її основними принципами є принципи законності, дотримання прав і свобод людини.

На основі наведених положень Конституції України можна стверджувати, що Основний закон держави виступає в якості «духу» оперативно-розшукового законодавства, визначаючи загальнолюдські принципи здійснення цієї діяльності, гарантуючи законність під час застосування оперативно-

розшукових заходів та захист прав і свобод людини під час виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

3. ПРАВОВА ОСНОВА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.

Стаття 5-1. Наголошує, що співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності між міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами, до складу яких входять оперативні підрозділи, , та правоохоронними і спеціальними службами інших держав, які мають у своєму складі відповідні підрозділи, а також з міжнародними правоохоронними організаціями здійснюється відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності у сфері міжнародного співробітництва є різноаспектним і здійснюється на підставі вказаних міжнародних актів і конвенцій, законів та інших нормативних актів України, міжнародних договорів, угод і протоколів та спеціальних міжвідомчих угод і протоколів. Ці документи різні за обсягом і масштабом, напрямком і метою.

Окрім укладання міжнародних договорів, держави можуть приєднуватися до вже існуючих. Норми таких угод використовуються після прийняття закону України про ратифікацію цих угод. Тільки після цього вони стають частиною законодавства України, а положення цих норм можуть застосовуватися в повному обсязі.

Таким чином можна виділити *два види правового регулювання* діяльності правоохоронних органів у боротьбі з міжнародною злочинністю: договірно-правовий (або конвенційний) механізм, шляхом укладання спеціальних угод та *інституційний механізм* у рамках міжнародних організацій. Причому друга форма є якісно новою і більш високим щаблем у співробітництві держав, важливим доповненням до системи договірних зв'язків. Виникнення міжнародних правоохоронних органів і організацій є відгуком на потребу держав у постійних формах узгодження і координації спільних зусиль у визначеній галузі й у заданих межах. Між двома названими видами співробітництва існують постійна взаємодія і взаємозв'язок. З одного боку, міжнародні органи й організації створюються на основі відповідних міждержавних договорів, а з іншого боку - у рамках міжурядових організацій розробляються і приймаються нові, і змінюються або доповнюються існуючі угоди, а в ряді випадків створюються органи з контролю над їх виконанням.

При здійсненні ОРД працівники оперативних підрозділів керуються загальновизнаними нормами міжнародного права у сфері захисту прав людини, які містяться в Загальній декларації прав людини , Європейській конвенції про захист прав людини та основних свобод з протоколами; Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, тощо. Ці та інші міжнародні документи

встановлюють основні стандарти та принципи в галузі прав людини, закріплюють гарантії гідного існування людини, захист її прав та законних інтересів, обов'язки держави щодо забезпечення цих гарантій. Інакше кажучи, міжнародні нормативно-правові акти закріпили верховенство загальнолюдських цінностей над всіма іншими.

У своїй роботі оперативні працівники також керуються угодами, укладеними в рамках Європейського союзу, а найчастіше - двосторонніми угодами між конкретними державами. Україна уклала договори щодо протидії злочинності з усіма країнами колишнього Радянського Союзу, а також з багатьма іншими країнами світу.

В основному міжнародне співробітництво держав у сфері оперативно-розшукової діяльності складається з:

- обміну оперативно-розшуковою інформацією;
- спільного вивчення причин злочинності та методів протидії;
- обміну досвідом роботи оперативних підрозділів;
- безпосередньої взаємодії оперативних підрозділів різних держав у профілактиці, розкритті та розслідуванні злочинів, розшуку злочинців, та осіб, які пропали безвісти;
- взаємодії поліцейських органів щодо організаційних питань: підготовка кадрів, надання експертних послуг, постачання спеціальних науково-технічних засобів і надання матеріально-технічної допомоги іншим державам.
- профілактика, розкриття та розслідування злочинів, стосовно яких укладені спеціальні угоди між державами;
- розшук і затримання злочинців на підставі договірних відносин або разових звернень однієї держави до іншої;
- видача злочинців іншій державі або міжнародному органу для кримінального переслідування;
- захист прав і свобод громадян однієї держави при здійсненні правосуддя в іншій країні;
- підготовка кадрів, надання експертних послуг, постачання спеціальних науково-технічних засобів і надання матеріально-технічної допомоги іншим державам.

Міжнародне співробітництво в оперативно-розшуковій діяльності повинно здійснюватися при дотриманні державного суверенітету, національного законодавства, невтручання у внутрішні справи держав, інших основних принципів міжнародного права. У якості спеціальних аспектів співробітництва можна виділити невідворотність відповідальності за вчинені міжнародні кримінальні злочини; гуманізм по відношенню до потерпілих підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, захист державою прав своїх громадян за кордоном; спрямованість оперативно-розшукової діяльності при міжнародному співробітництві тільки на кримінальні злочини та осіб, їх вчинивших, і невтручання в політичну, релігійну чи іншу громадську діяльність.

Головними задачами при цьому визнаються:

- боротьба зі злочинами проти життя, здоров'я, свободи і гідності, особистості і власності;
- боротьба з бандитизмом, тероризмом, транснаціональною і міжнародною злочинністю;
- боротьба з кіберзлочинністю;
- боротьба з торгівлею людьми;
- боротьба з незаконним обігом зброї, боєприпасів, вибухівки, отруйних речовин і радіоактивних матеріалів;
- боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин;
- боротьба з виготовленням і збутом фальшивих документів, грошей і цінних паперів;
- боротьба зі злочинами в сфері економіки;
- боротьба з незаконною міграцією;
- боротьба з контрабандою, а також злочинами, об'єктом яких є культурні й історичні цінності;
- розшук злочинців, безвісно зниклих, державних боржників;
- встановлення осіб невідомих, хворих і дітей, невпізнаних трупів;
- боротьба зі злочинами на автомобільному, повітряному, залізничному, водному транспорті при міжнародних перевезеннях то що.

Таким чином, правову основу міжнародного співробітництва в оперативно-розшуковій діяльності складають:

- міжнародні, міждержавні договори (двосторонні і багатосторонні): пакти, конвенції, договори, угоди;
- міжурядові угоди з окремих питань, які стосуються взаємодії в боротьбі зі злочинністю;
- міжвідомчі договори (угоди);
- національне законодавство з питань надання міжнародної правової допомоги;
- неписані норми (звичаї) міжнародного права (міжнародна ввічливість, взаємність і ін.).

Міжнародне співробітництво в питаннях боротьби зі злочинністю основною метою ставить захист прав і свобод людини. Тому правовою основою в даній сфері діяльності будуть Загальна Декларація прав і свобод людини, Міжнародний пакт про цивільні і політичні права, Європейські конвенції та інші міжнародні нормативні акти з питань захисту прав людини, охорони громадського порядку, миру і спокою.

4. ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО - РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.

Для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності потрібні підстави, перелік яких передбачений законом. Тобто, підстави - це встановлені законом умови, при наявності яких може проводитися ОРД. Оскільки вона є

правоохоронною і спрямованою на протидію злочинності, то повинна здійснюватися у відповідних рамках, які обумовлюють її організацію та проведення.

За законом **підставами для проведення ОРД** є: наявність достатньої інформації про факти підготовлюваного або вчиненого діяння, передбаченого кримінальним законодавством; інформація про осіб, які готують або вчинили злочини, перебувають у розшуку; інформація про інші обставини, що загрожують інтересам суспільства і держави.

У науковій літературі підстави для проведення ОРД поділяють на фактичні і формальні (юридичні) для проведення оперативно-розшукових заходів.

Фактичні підстави – це об'єктивні безпосередні причини проведення конкретного оперативно-розшукового заходу, матеріалізація у фактичній інформації сукупності відомостей про ознаки діяння (події, явища), які входять у предмет ОРД.

Фактичні підстави проведення ОРД можна розділити на наступні види:

- необхідність рішення завдань попередження вчинення злочинів (у тому числі й виявлення латентних злочинів);
- наявність достовірних фактичних даних про вчинений злочин;
- наявність фактичних даних про безвісно відсутніх осіб;
- необхідність виконання міжнародних договорів і угод.

Фактичну інформацію про ознаки протиправних діянь, що можуть служити підставою для проведення ОРД, якщо на даний момент немає достатніх даних для рішення питання про відкриття кримінального впровадження, **можна одержати з наступних джерел:**

- аналіз і оцінка оперативної обстановки;
- вивчення способу життя осіб, схильних до вчинення злочинів (з урахуванням злочинних проявів у їхньому поведінці в минулому);
- розгляд причин і умов вчинення вже розслідуваних злочинів;
- вивчення матеріалів кримінальних проваджень;
- повідомлення ЗМІ й інших офіційних джерел;
- результати оперативно-розшукових заходів, проведених як самим оперативним підрозділом, так і результати діяльності інших державних, у тому числі правоохоронних органів.

Формальні (юридичні) підстави – це передбачені оперативно-розшуковим законодавством або НПА оперативного органу підстави проведення оперативно – розшукових заходів.

У відповідності зі ст. 6 ЗУ «Про ОРД» такими підставами для проведення ОРД є:

1) наявність достатньої інформації, отриманої у встановленому законом порядку, що вимагає перевірки за допомогою застосування оперативно-розшукових заходів і засобів, про:

- ✓ злочини, що готуються;
- ✓ злочини підготовлені або вчиненні невстановленими особами (дана

підстава для проведення ОРД фактично пов'язана з необхідністю розкриття так званих неочевидних злочинів, у тому числі, що перебувають на стадії вчинення невідомими злочинцями відповідних підготовчих дій, наприклад таких, як відключення на об'єкті проникнення тривожної сигналізації, закладка на місці наміченого вчинення терористичного акту вибухового пристрою тощо);

- ✓ осіб, які готують вчинення злочину (тут мова йде про відомих осіб, що готуються до вчинення злочинів);

- ✓ осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;

- ✓ осіб, безвісно відсутніх (це особи, що пропали безвісті, однак не визнані ще такими у встановленому законом порядку). До таких осіб відносять тих, хто без видимих причин зник із свого звичного оточення, постійного місця проживання чи постійного місця роботи, стосовно яких в Національну поліцію надійшли заяви чи повідомлення про зникнення і є підстави вважати, що вони стали жертвами злочину чи нещасного випадку. Такі заяви і повідомлення можуть надійти від близьких родичів особи, яка зникла, від посадових осіб житлово-комунальних органів, адміністрацій установ, організацій, підприємств, де працювала чи навчалась безвісно відсутня особа, від органів місцевої влади і місцевого самоврядування. Повідомлення про осіб, які безвісно відсутні може бути отримано із засобів масової інформації, інформація про зникнення може міститися в матеріалах кримінального провадження чи отримана від особи, яка залучена до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

При отриманні інформації про особу, яка безвісно відсутня, оперативні підрозділи вивчають обставини, що передували її зникненню, образ життя, зв'язки, поведінку в громадських місцях та в побуті, можливу причетність до протиправних дій чи можливу свідому втрату зв'язків із своїм оточенням та інші деталі, і тільки при наявності достатньої інформації про можливість вчинення злочину стосовно особи, яка відсутня, виникають підстави для проведення ОРД. Особа, яка безвісно відсутня може бути вбитою чи стати жертвою нещасного випадку із приховуванням тяжких наслідків, може бути викраденою для фізичної чи сексуальної експлуатації, захопленою в заручники з метою викупу чи виконання інших протиправних умов.

Застосування оперативно-розшукових заходів стосовно осіб, які безвісно відсутні розпочинається, як правило, з оперативної перевірки, метою якої є забезпечити виявлення достовірності інформації про кримінальний характер відсутності і визначення подальшого розвитку ОРД. Оперативно-розшукові заходи можуть бути направлені на виявлення свідків, інформованих про зникнення розшукуваної безвісно відсутньої особи, проведення опитування, фіксації показань у вигляді пояснень, технічних записів, оформлених у відповідності з нормами закону, використання таких показань при допитах та інших процесуальних діях, виявлення предметів і документів, які можуть бути доказами, проведення оперативно-розшукових заходів по їх дослідженню, збереженню і т.п., фіксацію фактичних даних про дії підозрюваних в процесі здійснення оперативного спостереження за ними.

✓ розвідувально-підривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України. Метою цієї діяльності є запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, своєчасне їх виявлення, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спецслужб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, та причин їх виникнення.

Положення цієї підстави визначені у ЗУ «Про СБУ» та «Про контррозвідувальну діяльність».

2) запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їхнім допуском до державної таємниці або до роботи з ядерними матеріалами й на ядерних установках, а також осіб, яким надається дозвіл на перебування без супроводу в контрольованих та стерильних зонах, зонах обмеженого доступу, що охороняються, та критичних частинах таких зон аеропортів;

Безумовно, що особи, які допускаються до володіння таємною інформацією підлягають перевірці щодо їхніх особистих морально-психологічних та професійних якостей. Запити про таку перевірку до оперативних підрозділів можуть надсилати тільки державні органи, установи та організації уповноважені на такі звернення. Законодавство України про державну таємницю не поширюється на відносини, пов'язані з охороною комерційної чи банківської таємниці, іншої конфіденційної і таємної інформації, якщо остання одночасно не являється державною таємницею.

Інформація, яка може бути віднесена до державної таємниці визначається Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Міністерствами і відомствами у відповідності до Закону України «Про державну таємницю». До неї може бути віднесена інформація:

- а) в сфері оборони;
- б) в сфері економіки;
- в) в сфері зовнішніх відносин;
- г) в сфері державної безпеки і охорони правопорядку.

Виконуючи запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної, військової та службової таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках, оперативні підрозділи встановлюють наявність підстав, які можуть бути приводом для відмови в наданні допуску до державної таємниці.

3) потреба в одержанні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства й держави.

Дану потребу прийнято відносити, у вузькому сенсі слова, до діяльності розвідувальних служб, що саме по собі так і розуміється. Однак одержання розвідувальної інформації займає центральне місце при здійсненні ОРД всіма іншими її суб'єктами. Оперативну інформацію розвідувального характеру можуть отримати і оперативні підрозділи НП, здійснюючи оперативно-розшукову діяльність стосовно транснаціональних організованих злочинних

угруповань, злочинів в зовнішньоекономічній діяльності, незаконного ввезення зброї, наркотиків, нелегальної міграції. Слід думати, що цю норму законодавець передбачив спеціально для того, щоб додати ОРД у цілому розвідувальний характер, а визнання основних оперативних підрозділів НПУ України, які виконують ОРД в повному обсязі, **як розвідувального органу** дуже б спростило умови виконання покладених на них завдань. Але на даний час інформація, що носить розвідувальний характер має бути передана до інших оперативних підрозділів правоохоронних органів, для яких збирання розвідувальної інформації відповідно до законодавства є головним завданням, так як цей захід виключено з поняття ОРД.

4) Наявність узагальнених матеріалів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, отриманих в установленому законом порядку.

До джерел одержання відомостей про наявність формальних (юридичних) підстав ЗУ «Про ОРД» відносить:

- заяви, повідомлення громадян, посадових осіб, громадських організацій;
- публікації засобів масової інформації;
- письмові доручення і постанови слідчого;
- вказівки прокурора;
- ухвали слідчого судді; суду;
- матеріали правоохоронних органів;
- запити і повідомлення правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій;
- запити повноважних державних органів, установ та організацій, визначених Кабінетом Міністрів України, про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках.

Деякі автори в цьому зв'язку думають, що закон тим самим відніс слідчих, прокурорів і суддів до суб'єктів ОРД. Однак це не так. Інша справа, що законодавець, надаючи виняткового значення матеріалам ОРД у пізнанні істини по кримінальним провадженням, передбачив допуск слідчих, слідчих суддів, прокурорів і суддів до матеріалів ОРД та дозволив їм одночасно ініціювати (доручати) її здійснення в рамках кримінальних проваджень, що перебувають у їх впровадженні.

Варто особливо звернути увагу на те, що перелік зазначених вище підстав і джерел їх одержання в законі визначається вичерпним і законом забороняється ухвалювати рішення щодо проведення оперативно-розшукових заходів при їх відсутності.

Разом з тим, законодавець вправі вносити виправлення, що розширюють або звужують підстави для здійснення ОРД, так само як і джерела відомостей про ці підстави, що і спостерігається після прийняття ЗУ «Про ОРД».

5 СИЛИ ОПЕРАТИВНО – РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

У теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності сформувався особливий категорійний апарат, одним із основних понять якого є оперативно-розшукові сили. Оперативно-розшукові сили складають інтелектуальний потенціал оперативно-розшукової діяльності, який відіграє вирішальну роль у протидії злочинності.

***Сили ОРД** – це оперативні підрозділи правоохоронних органів та посадові особи цих підрозділів, громадяни, які у повному обсязі або ж частково реалізують оперативно-розшукові функції, а також ті особи, які безпосередньо залучаються до сприяння в її здійсненні.*

До сил оперативно-розшукової діяльності відносяться оперативні підрозділи правоохоронних органів та їх співробітники; негласний апарат оперативних підрозділів; представники громадськості, які залучаються до виконання оперативно-розшукових завдань.

***Оперативні підрозділи правоохоронних органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність** – це організаційно-обособлені управлінські структури, яким в правових приписах оперативно-розшукового законодавства і в нормативних актах органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, визначені завдання, принципи, підстави, компетенція, обсяг повноважень та обов'язків по здійсненню оперативно-розшукових заходів і інших правових дій по виконанню їх завдань.*

Оперативним підрозділам властиві такі загальні ознаки:

- вони створюються в складі правоохоронних органів;
- виконують завдання, встановлені оперативно-розшуковим законодавством, відповідно до своєї компетенції;
- використовують в своїй діяльності гласні і негласні пошукові, розвідувальні та контррозвідувальні заходи;
- можуть виконувати оперативно-розшукову діяльність в повному обсязі або частково, або роботу оперативно-розшукового призначення допоміжного характеру в залежності від наданих їм повноважень;
- працюють під керівництвом посадової особи, яка несе персональну відповідальність за діяльність оперативного підрозділу, зокрема за підбір і розстановку оперативних працівників, якісне виконання ними своїх функціональних обов'язків;
- працюють в умовах чітко визначених законом повноважень і відомчої службової підпорядкованості;
- їх діяльність, що пов'язана з використанням негласних заходів, носить закритий характер;
- мають в своєму складі посадових осіб, які діють гласно і посадових осіб, які працюють на конспіративних засадах;
- забезпечують здійснення оперативно-розшукової діяльності, взаємодіючи з іншими галузевими оперативними і неоперативними

підрозділами, а також іншими органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність;

– діють на принципах законності, дотримання прав і свобод людини, взаємодії з органами управління і населення.

Статтею 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», визначено вичерпний перелік оперативних підрозділів, які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, зокрема це окремі підрозділи:

- 1) Національної поліції;
- 2) Державного бюро розслідувань;
- 3) Служби безпеки України;
- 4) Служби зовнішньої розвідки України;
- 5) Державної прикордонної служби України;
- 6) управління державної охорони;
- 7) органів доходів і зборів;
- 8) органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України;
- 9) розвідувального органу Міністерства оборони України;
- 10) Національного антикорупційного бюро України.

Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється.

У попередній лекції було надано компетенцію деяких підрозділів, які мають право на проведення ОРД та НСРД.

Проте необхідно більш ретельно розглянути суб'єктів здійснення оперативно-розшукової діяльності Національної поліції.

Повноваження на здійснення оперативно-розшукової діяльності в органах Національної поліції мають підрозділи:

1) *кримінальної поліції* (Департаменту карного розшуку; Департаменту кримінальної розвідки; Департаменту протидії наркозлочинності; Департаменту внутрішньої безпеки; Департаменту кіберполіції; Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми; Департаменту оперативної служби; Департаменту оперативно-технічних заходів; Департаменту виявлення небезпечних матеріалів та екологічних злочинів);

2) *спеціальної поліції*. До спеціальної поліції відносяться підрозділи карного розшуку (кримінальної поліції) Національної поліції на закритих об'єктах (військові заводи, атомні електростанції, режимні підприємства та інші об'єкти), які в межах своєї компетенції здійснюють ОРД на території цих об'єктів.

Перелічені підрозділи мають свою власну систему побудови та внутрішню ієрархічну структуру.

Система оперативних підрозділів:

– на рівні Національної поліції функціонують **департаменти** зазначених підрозділів;

– на рівні областей, міст Києва та Севастополя функціонують **управління**;

– на рівні міст і районів функціонують **відділи, відділення, сектори** зазначених підрозділів.

Організаційно-штатна структура оперативних підрозділів (департаменту, управління, відділу, відділення, сектору) складається з таких посад оперативних працівників:

– начальник;

– заступник начальника;

– старший оперуповноважений з особливо важливих справ (тільки в департаментах та управліннях);

– старший оперуповноважений;

– оперуповноважений.

Працівники, які займають зазначені посади, є гласними штатними працівниками оперативних підрозділів.

Гласні штатні працівники оперативних підрозділів – це офіційні кадрові працівники органів Національної поліції, які займають в оперативних підрозділах відповідні посади від оперуповноваженого до начальника. Приймаються вони на службу і проходять її у порядку, встановленому Законом «Про Національну поліцію». Відповідно займаній посаді у встановленому порядку їм присвоюються спеціальні офіцерські звання.

Для отримання допуску до оперативно-розшукової роботи вони повинні мати спеціальну освіту за профілем «оперативно-розшукова діяльність», або ж пройти спеціальну початкову підготовку в навчальних закладах із специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України, або стажування в оперативних підрозділах Національної поліції зі складанням заліку про знання вимог Інструкцій, які мають обмежений доступ і стосуються організації негласної роботи оперативних підрозділів Національної поліції.

Гласні штатні працівники повинні бути наділені високими моральними і діловими якостями, бути професіоналами своєї справи, добре володіти навичками психолога і організатора, вміти впливати на інших людей. Це зумовлено тим, що гласний працівник вирішує питання підбору та залучення громадян до негласного співробітництва, а в подальшому направляє і керує їх діяльністю, несе відповідальність, як за результати роботи співробітників цієї категорії, так і за законність та безпеку їх діяльності.

Із урахуванням важливості, складності професійної діяльності та підвищеного ризику, оперативним працівникам відповідно до ст.12 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» гарантовано право на соціальний і правовий захист:

– додаткові пільги в питаннях соціально-побутового та фінансового забезпечення;

– спеціальні заходи по забезпеченню безпеки працівника та членів його родини (зміна місця проживання, роботи, навчання, зміна паспортних даних і т.

ін.) при отриманні відомостей про загрозу життю, здоров'ю або майну працівника і його близьких родичів у зв'язку з виконанням ними оперативно-розшукової діяльності в інтересах безпеки України, або по виявленню тяжкого та особливо тяжкого злочину, або викриттю організованої злочинної групи;

– право на професійний ризик, необхідну оборону та крайню необхідність у випадках, передбачених діючим кримінальним законодавством. Слід зазначити, що *професійний ризик в ОРД* – це активні дії оперативного працівника, що направлені на виявлення тяжкого та особливо тяжкого злочину, або викриття організованої злочинної групи, коли у нього відсутня можливість вибору найбільш сприятливих обставин і шляхів вирішення наміченої мети. Професійний ризик має місце і тоді, коли створюється безпосередня загроза життю, здоров'ю, правам і законним інтересам громадян, загроза спричинення шкоди матеріальним цінностям, безпеці суспільства і держави.

Встановимо та охарактеризуємо осіб, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

Для вирішення завдань ОРД органами Національної поліції використовується негласний апарат, який складається зі штатних негласних працівників та позаштатних негласних працівників (їх діяльність регламентується НПА з грифом обмеженого доступу), а також залучаються до виконання цих завдань представники громадськості без дотримання конспірації у відповідності до закону України «Про ОРД». Нормативні акти МВС України надають право оперативним працівникам залучати представників громадськості без дотримання конспірації до виконання як разових, так і постійних завдань.

Допомога представників громадськості оперативним підрозділам у протидії злочинності – це специфічна форма реалізації громадянами України свого конституційного обов'язку.

Залучення громадськості до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності повинно відповідати таким вимогам:

- громадськість залучається до вирішення обмеженого кола оперативно-розшукових завдань;
- не завжди громадськість інформується про кінцеву мету заходів;
- перед нею не розшифровуються негласні засоби й методи ОРД, джерела надходження інформації, яка стала підставою для проведення оперативних заходів;
- представники громадськості залучаються до участі в ОРД тільки відповідно до завдань органів НП.

Гласна допомога представників громадськості оперативним підрозділам здійснюється в таких формах:

- 1) охорона місця скоєння злочину;
- 2) надання допомоги потерпілим;
- 3) участь у проведенні обшуку, виїмки, обстеження земельних ділянок з метою виявлення посівів рослин із наркотичними властивостями;

- 4) прочісування місцевості навколо місця події скоєння злочину для виявлення схованок, предметів, залишених (загублених) злочинцями;
- 5) участь у розшуку зниклої людини тощо;
- 6) залучення до візуального спостереження в громадських місцях з використанням різноманітних технічних засобів (фото-, кіно- та відеозйомки, оптичних приладів тощо);
- 7) участь у контрольних закупках;
- 8) виявлення фактів розкрадань майна різних форм власності;
- 9) участь у зашифрованих перевірках фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій та окремих осіб;
- 10) документування злочинних дій;
- 11) спостереження за неповнолітніми правопорушниками та особами, які знаходяться під адміністративним наглядом;
- 12) для виконання завдань ОРД використання за згодою громадян їхнього житла, інших приміщень, транспортних засобів і майна.

Особа, яка залучається до виконання завдань оперативних підрозділів, згідно зі ст.13 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», перебуває під захистом держави, тобто держава захищає її життя, здоров'я, честь і гідність.

Оперативний працівник, залучаючи особу до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, залежно від їх характеру, вивчає доцільність та можливість залучення такої особи до співробітництва, визначає форми такого співробітництва.

Конфіденційні відносини можуть встановлюватись з фізичними особами, незалежно від їх громадянства, національності, статі, посадового, соціального і майнового стану, належності до громадських об'єднань, політичних, ідеологічних і релігійних переконань за винятком випадків, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність». Особи, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, зобов'язані зберігати таємницю, що стала їм відома. Розголошення цієї таємниці тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини.

Забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань осіб, професійна діяльність яких пов'язана зі збереженням професійної таємниці, а саме: адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язано з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру. В цьому проявляється гуманізм і етичність національного оперативно-розшукового законодавства. Саме з етичних норм неприпустимо використання оперативними підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукові заходи, специфічних трудових і цивільно-правових відносин, морально-психологічних обставин спілкування адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів і журналістів, з особами, які їм довірилися при виконанні обов'язків вказаних професій. Заборона стосується тих випадків, коли

оперативно-розшукові заходи мають бути направлені проти осіб, які стали клієнтами, пацієнтами тощо, чи довірилися таємниці сповіді віруючого.

В інших випадках не виключається залучення адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, за їх добровільної згоди до виконання ними завдань оперативно-розшукової діяльності, не пов'язаних з «обслуговуванням» підопічних їм осіб оперативно-розшуковими заходами.

Згідно пп. 13,14,15 ст. 8 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативним працівникам надається право мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, використовувати конфіденційне співробітництво згідно з положеннями статті 275 Кримінального процесуального кодексу України, отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави.

Термін *«негласні позаштатні працівники»*, *«негласний апарат»* у теорії й практиці оперативно-розшукової діяльності розуміються як ідентичні й узагальнюючі поняття й служать для позначення сукупності фізичних осіб, які співробітничать із оперативними підрозділами на конфіденційній основі.

Негласні працівники (конфіденти) - це фізичні особи, з якими оперативні підрозділи встановили відносини співробітництва, що припускає надання цими особами відповідним оперативним підрозділам сприяння на конфіденційній основі у вирішенні покладених на них функцій у сфері протидії злочинності. Їхня наявність в арсеналі ОРД багато в чому визначає її специфіку, конфіденційність і конспіративний характер.

Конфідент – узагальнена назва категорії фізичних осіб, учасників ОРД, які вступили на підставах і в порядку, передбаченому законодавством в області ОРД, у відносини негласного співробітництва з Національною поліцією в особі його представника – оперативного працівника, що виступає від імені й з доручення держави, для надання йому сприяння в вирішенні конкретних завдань ОРД. Слово «конфідент» прийшло в російську мову на початку 18 століття із французької мови в значенні «довірена особа, людина, якій довіряють усіякі секрети, таємниці». І вже тоді це слово використовувалося в офіційних документах органів розвідки.

Можливості використання представників громадськості у протидії злочинності мають сувору правову основу. У законах і інших нормативних актах передбачена їхня участь у такого роду діяльності.

Однак, слід зазначити, що їхня участь у заходах ОРД носить чітко обмежений характер, що знаходить вираження в наступних моментах:

- залучення здійснюється в суворо обмежених рамках законів і правил, установлених нормативними актами;
- вони залучаються до вирішення обмеженого кола завдань;
- вони залучаються для участі в ОРД тільки з ініціативи органів Національної поліції і винятково з добровільної згоди цих осіб.

Незважаючи на очевидні обмеження участі громадськості в ОРД, у цілому, воно підвищує ефективність протидії злочинності.

Використання сил громадськості розширює розвідувальні можливості оперативних підрозділів, тому що значно збільшує коло одержання інформації, необхідної для вирішення завдань, які стоять перед Національною поліцією.

Залучення громадськості до участі в ОРД дозволяє скоротити витрати часу й особового складу Національної поліції, надавши тим самим можливість використовувати останніх у проведенні інших, найбільш складних оперативно-розшукових заходів.

За допомогою громадськості забезпечується дотримання принципу сполучення негласних заходів з гласними, шляхом легалізації отриманої в ході розвідувальних заходів інформації. Так, присутність представників громадськості при здійсненні пошукових заходів, безпосередня фіксація ними злочинної діяльності створюють можливість їхнього використання як свідків при процесуальному оформленні отриманих результатів.

Забезпечуються умови для використання спеціальних знань представників громадськості, без наявності яких вирішити завдання, що виникло в ході оперативно-розшукової роботи, важко або навіть неможливо.

Як правило, представники громадськості беруть участь у проведенні окремих оперативно-розшукових заходів разом з оперативними працівниками й під їхнім безпосереднім керівництвом. У той же час, можливі варіанти, коли, виконуючи завдання оперативних підрозділів, вони діють і самостійно.

При проведенні оперативно-розшукових заходів особи можуть залучатися до різних завдань оперативно-розшукової діяльності. Спектр їхньої участі поширюється на профілактику, попередження й розкриття злочинів.

Однією з найбільш складних й багатоаспектних проблем сприяння особами здійсненню оперативно-розшукової діяльності є визначення правового статусу вказаних осіб як у системі загальних правовідносин українського суспільства, так і специфічних відносин, що виникають у сфері оперативно-розшукової діяльності. Зазначене обумовлюється тим, що правовий статус громадян України включає, насамперед, основні права й обов'язки, встановлені Конституцією України, але кожний громадянин, вступаючи у відносини, врегульовані тією чи іншою галуззю права, стає суб'єктом специфічних правовідносин.

На законодавчому рівні правовий статус особи, що сприяє оперативним підрозділам Національної поліції, недостатньо визначено. Крім цього, хоча у ст. 13 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» і визначені заходи соціального захисту такої особи, однак механізм правового захисту, винагорода за сприяння та відшкодування збитків дотепер майже не розроблений. Практично поза залежністю від змісту конкретних нормативних актів, особи, які сприяють здійсненню оперативно-розшуковій діяльності, є суб'єктами двосторонніх і багатобічних специфічних відносин, що складаються у сфері оперативно-розшукової діяльності, які по своїй суті є правовими.

Наявність суб'єктивних прав соціальної взаємодії та юридичних обов'язків у однієї з них дозволяє говорити про існування правового регулювання суспільних відносин, що мають місце у даному випадку. Наявність такого регулювання, у свою чергу, дозволяє висунути припущення про існування правовідносин між зазначеними суб'єктами. Але юридичний зміст таких правовідносин не буде повним у зв'язку з відсутністю у одного із суб'єктів будь-яких юридичних обов'язків. Отже, суспільні відносини між працівником оперативного підрозділу та особами, що сприяють здійсненню оперативно-розшукової діяльності, мають лише ознаки правових, але не можуть бути визнані такими у повному обсязі.

У п. 25 ст. 3 КПК виділені учасники кримінального провадження, тобто, – це всі суб'єкти, які беруть участь у кримінальному провадженні, крім суду, судді та слідчого судді.

Згідно тематиці лекції актуально визначити сторони обвинувачення, які за класифікацією суб'єктів кримінального провадження відносяться до учасників кримінального процесу, мають протилежні процесуальні інтереси та наділені законом необхідними правами для їх відстоювання.

Кримінальне провадження в Україні здійснюється на засадах змагальності, що передбачає чітке розмежування кримінально-процесуальних функцій – обвинувачення, захист, розгляд і вирішення справи (правосуддя). Оскільки засада змагальності знаходить свій прояв у реалізації протилежних за своїм змістом функцій обвинувачення і захисту, то учасники провадження, які реалізують названі функції, фактично є сторонами провадження, що й було легально підтверджено ст. 22 КПК України.

У кримінальному провадженні наявні дві сторони: обвинувачення та захисту. Кожна з цих сторін (обвинувачення і захист) наділена рівними процесуальними правами. Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК. Реалізація сторонами перелічених процесуальних прав дає можливість на засаді змагальності успішно виконувати властиву їм процесуальну функцію.

КПК України до сторони обвинувачення відносить слідчого, керівника органу досудового розслідування, прокурора, а також потерпілого, його представника та законного представника у випадках, встановлених КПК. Однак у п. 25 статті 3, як і у Главі 3 КПК, потерпілого, його представника та законного представника чітко не віднесено до сторони обвинувачення. Права сторони обвинувачення потерпілий має у судовому розгляді у випадку, коли він погодився підтримувати обвинувачення у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення та у випадку зміни ним обвинувачення на менш тяжке (ч. 3 ст. 338 КПК, ч. 2, 4 ст. 340 КПК). Крім того, до сторони обвинувачення слід віднести й оперативні підрозділи.

Незважаючи на те, що прокурора, керівника органу досудового розслідування та слідчого віднесено до сторони обвинувачення, на них

покладено обов'язок всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Прокурор - особа, яка обіймає посаду, передбачену статтею 15 Закону України «Про прокуратуру», та діє у межах своїх повноважень (п. 15 ст. 3 КПК). Загальний процесуальний статус прокурора регламентується ст. 36 КПК.

Керівник органу досудового розслідування - начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України та його заступники, які діють у межах своїх повноважень (п. 8 ст. 3 КПК). Загальний процесуальний статус керівника регламентується ст. 39 КПК.

Слідчий - службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень (п. 17 ст. 3 КПК). Загальний процесуальний статус слідчого регламентується ст. 40 КПК.

Оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України - за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Їх статус регламентовано ст. 41 КПК.

ВИСНОВКИ

Правова основа оперативно-розшукової діяльності складається з правових норм, що містяться у законодавчих та міжнародних актах.

Систему нормативних актів складають: Конституція України; закони України, які безпосередньо або опосередковано регламентують оперативно-розшукову діяльність правоохоронних органів; укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України, що стосуються окремих напрямків протидії злочинності; міжнародно-правові угоди і договори, учасником яких є

Україна, або ж угоди про співробітництво між МВС України та МВС інших держав.

Основним законодавчим актом, що регламентує ОРД є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», який визначає завдання, принципи, об'єкти та суб'єкти, ОРД, перелік та компетенцію органів, що мають оперативні підрозділи. Норми закону деталізовані у відомчих нормативних актах.

Нормативні акти правоохоронних органів, що здійснюють ОРД, не є правовою основою цієї діяльності: вони містять не нові правові норми, а лише тлумачення щодо застосування чинних правових норм, сформульованих вищими органами державної влади в законах, указах і постановах.

Повноваження на здійснення оперативно-розшукової діяльності в органах Національної поліції України мають підрозділи: кримінальної поліції та спеціальної поліції.

Оперативні працівники органів Національної поліції мають право залучати до виконання як разових, так і постійних завдань представників громадськості без дотримання конспірації. Допомога представників громадськості оперативним підрозділам у протидії злочинності є специфічною формою реалізації громадянами України свого конституційного обов'язку.

Силами ОРД, які відіграють вирішальну роль у протидії злочинності, є оперативні підрозділи правоохоронних органів та посадові особи цих підрозділів, громадяни, які у повному обсязі або ж частково реалізують оперативно-розшукові функції, а також ті особи, які безпосередньо залучаються до сприяння в її здійсненні (негласний апарат оперативних підрозділів та представники громадськості, які залучаються до виконання оперативно-розшукових завдань).

Контрольні питання:

1. Поняття та суть правової основи оперативно-розшукової діяльності.
2. Що належить до правової основи оперативно-розшукової діяльності.
3. Конституція України – основна база правового регулювання оперативно-розшукової діяльності.
4. Нормативно-правові акти виконавчих органів влади та правоохоронних відомств.
5. Правова основа міжнародного співробітництва в оперативно-розшуковій діяльності.
6. Значення Кримінального процесуального кодексу України в оперативно-розшуковій діяльності.
7. Значення Кримінального кодексу України в оперативно-розшуковій діяльності.
8. Значення закону України «Про Національну поліцію» в оперативно-розшуковій діяльності.
9. Взаємозв'язок закону України «Про Службу безпеки України» з оперативно-розшуковою діяльністю.

10. Охарактеризувати закон України «Про Національне антикорупційне бюро України». Значення даного закону в оперативно-розшуковій діяльності.
11. Підстави застосування НСРД.